

Ludwig WITTGENSTEIN: Logikai-filozófia értekezés

Mindig egy szakaszt foglalkoztat össze, és csak az első tétel számát írrom fel, de te is biztos rájöttél volna. ©

1 A világot a tények összessége határozza meg, ez határozza meg, hogy minek az esete áll fenn. A tények a logikai térben: ez a világ.

2 A tény összefüggések fennállása, mely dolgok kapcsolata. Az összes lehetséges összefüggés benne van a dologban. Akkor ismerem a tárgyat, ha ismerem az összes lehetséges összefüggést, amiben előfordulhat, ezek belső tulajdonságok. Az összes tárggyal adva van az összes lehetséges összefüggés. A tárgy formája az összefüggésekben való előfordulásnak lehetősége.

2.02 A tárgy egyszerű, a világ szubsztanciája, nélkülük minden kijelentés a másiktól függne, ők adják a szilárd formát a világnak. Az anyagi tulajdonságokat a kijelentések jelenítik meg, ezek a tárgyak konfigurációi. A szubsztancia tényektől függetlenül létezik, forma és tartalom. A tér, idő, szín a tárgyak formái. A tárgy szilárd, a tárgyak összefüggése, a konfiguráció változó.

2.03 A tény szerkezete az összefüggések szerkezetéből áll. A fennálló összefüggések összessége a világ, mely meghatározza, hogy mi áll fenn, és mi nem, ez a valóság. Az összefüggések függetlenek egymástól.

2.1 A kép tény, a kép elemei a tárgyak, a képelemeinek összefüggése a tárgyak összefüggése. A leképezési viszony a képelemek és dolgok egymáshoz rendelése a kép leképezési formája azonos a valósággal. A leképezési forma nem leképezhető, csak felmutatható. Minden képben közös a logikai forma, valóság formája.

2.2 A kép logikai formáján keresztül ábrázol egy lehetséges helyzetet a logikai térben. Ami ábrázol az az értelme, igazsága a valósággal való összevetésében áll.

3 A tények logikai képe a gondolat. Az igaz gondolatok összessége a világ egy képét alkotja. Ami elgondolható, az lehetséges is. Nem gondolhatunk alogikusakat. Alogikus gondolatot nem lehet kifejezni a nyelvben, ahogy nem lehet ábrázolni a geometriának ellentmondó alakzatot.

3.1 A kijelentésben a gondolat érzékileg észlelhető módon fejeződik ki. A kijelentésjel tény, lényege, hogy elemi meghatározott módon viszonyulnak egymáshoz. A kijelentés tartalmazza értelmének formáját, tartalmát azonban nem.

3.2 A gondolat tárgyainak a kijelentésjel elemei felelnek meg. Az egyszerű jelek a kijelentésben a nevek, a tárgy a jelölete, nem lehet definícióval részekre bontani. Az egyszerű jelek konfigurációja a kijelentésben \approx A tárgyak konfigurációja a helyzetben. A tárgyak csak megnevezhetők, de nem kimondhatók. Ha a komplexum nem létezik, amelyikről a kijelentés szól, a kijelentés nem értelmetlen, hanem hamis. Egy komplexum szimbólumát egyszerű szimbólummá vonhatjuk össze definíció segítségével, de az összevont szimbólum is az alapjeleken keresztül jelöl.

3.3 Kifejezés mindaz, ami a kijelentés értelmét lényegileg befolyásolja (meg a kijelentés is kifejezés), formát és tartalmat határoz meg. A kifejezést egy változó ábrázolja, amelynek értékei a kifejezést tartalmazó kijelentések, az a kijelentésváltozó. A kifejezésnek csak a kijelentésben van jelentése. Ha változóvá alakítunk minden jelet, melynek jelentése önkényesen lett meghatározva, akkor megkapjuk a mondat logikai formáját. Az értékek rögzítése, melyeket egy kifejezés felvehet maga a kijelentésváltozó, ez írja le kijelentéseket; szimbólumokra vonatkozik, nem a jelöletükre. A kijelentés a benne foglalt kifejezések függvénye.

3.32 A jel a szimbólum érzékileg észlelhető része. A legalapvetőbb tévedések abból fakadnak, hogy egy jel több különböző módon jelöl (léte: kopula, létezés, azonosság) vagy két különböző módon jelölő jel látszólag azonos módon jelöl. A jel nyelvnek ki kell zárnia ezeket a hibákat. Ha egy jelet nem használunk, jelentés nélküli.

3.33 Egy jel jelentésének soha nem szabad szerepet játszania a logikai szintaxisban. Russell itt szúrja el a típuselméletet: egy kijelentésjel nem állíthat önmagáról semmit, mert a kijelentésjel nem tartalmazhatja önmagát. Ha $F(fx)$ függvény önmaga argumentuma lehet, akkor az $F(F(fx))$ függvényhez jutunk, ahol a két függvény jelentése különböző. (Itt megoldja a paradoxont, de még én se értem a formalizálást.) A logikai-szintaxis szabályai egyértelműek, ha tudjuk, hogyan jelöl minden egyes jel.

3.34 A kijelentés lényegi vonásai képessé teszik a kijelentést értelmének kifejezésére, ez közös minden kifejezésben, ami ugyanezt az értelmet tudja kifejezni. A tulajdonképpeni névben is az a lényegi, ami az adott tárgyat jelölő szimbólumokban közös. A definíciók a fordítás szabályai. A kijelentés egy helyet határoz meg a logikai térben, és ezáltal az egész logikai teret megadja, kihat rá. Lehet, hogy a jelölés mód önkényes, de a jelölésmódok következményei már szükségszerűek, és a lehetséges jelölésmódok lényegit mondanak a világról.

4 A kijelentések összessége a nyelv. Az ember képes nyelvek segítségével értelmet kifejezni, anélkül, hogy tudná, mit jelentenek az egyes szavak. (Beszéd közben sem tudjuk, hogy képezzük a hangokat.) A nyelv áruhába öltözteti a gondolatot: a külső formából nem következtethetünk a gondolat formájára. A filozófiai kérdések és kijelentések többsége azon alapul, hogy nem értjük a nyelv logikáját, épp ezért értelmetlenségek. Az filozófia nyelvkritika

4.01 A kijelentés a valóság egy képe. Ez első látásra nem látszik: zenei gondolat, zene, kotta, gramofonlemez is belső leképezési viszonyban állnak, mint a világ és a nyelv. A vetítés törvénye alapján ismerjük fel a különböző jelenségek belső hasonlóságát.

4.02 A kijelentés mutatja az értelmét, a valóságot annak belső tulajdonságai alapján írja le. A kijelentés egy logikai váz segítségével hoz létre egy világot. Ha értjük a kijelentést, akkor az alkotórészeit is értjük. Amikor egy nyelvet fordítunk nem a kijelentéseket, hanem az alkotórészeket fordítjuk. A kijelentés lényege, hogy régi kifejezésekkel új értelmet tud közölni. A kijelentésben próbaképpen összeáll egy helyzet.

4.04 A kijelentésben annyi megkülönböztethető résznek kell lennie, mint az általa ábrázolt helyzetnek. (Fragó szerint ez túl sokat mond, mert ha szobáról azt mondod, hogy rendetlen, akkor nincs benne a szoba összes alkotórésze. Az összes papírlap, könyv, ágy stb.) Mindkettőnek ugyanazzal a logikai számossággal kell rendelkeznie. (itt már megint formalizál, és nem értem... kezdek aggódni magam miatt ☺.)

4.06 A kijelentés azáltal igaz vagy hamis, hogy képe a valóságnak. Valami egész bonyolultan azt magyarázza, hogy a tagadó kijelentésnek a tagadott kijelentés az előfeltétele, és mindkettő vonatkozhat a világra, tényekre csak úgy, mint az állító mondatok, és lehetnek igazak is. A kijelentésnek rendelkeznie kell tényektől függetlenül is értelemmel, hogy meghatározhassuk igazságértékét.

4.1 A kijelentések összefüggések fennállását, vagy fenn nem állását ábrázolják. Az igaz kijelentések összessége a természettudomány. A filozófia nem természettudomány, célja a gondolatok logikai tisztázása, ezért eredményei nem kijelentések, hanem már meglevők világossá válása. A filozófia nem tan, hanem tevékenység. Az ismeretelmélet a pszichológia filozófiája. A filozófia határt szab a természettudományra alkalmas területnek. A gondolhatót, a kimondhatót belülről elhatárolja nem gondolhatótól, a kimondhatatlantól.

4.12. A kijelentés ábrázolhatja az egész valóságot, de nem ábrázolhatja logikai formát, mert ahhoz a logikán és a világon kívül kell kerülnie. A kijelentés csak felmutatja logikai formát. Amit lehet mutatni, azt nem lehet mondani. A külső és belső viszonyok fennállását mutatják fel a kijelentések. Egy tulajdonság belső, ha nélküle a tárgy elgondolhatatlan. (Elgondolhatatlan, hogy a sötét és a világos kék ne álljon egymással sötétebb, illetve világosabb viszonyban.) A helyzet belső tulajdonságát a helyzetet ábrázoló kijelentés belső tulajdonsága fejezi ki. A helyzetek közötti belső viszonyt pedig a kijelentések közötti belső viszony fejezi ki. A belső viszonyok szerint rendezett sorok formások, ilyenek a számsorok.

4.126 A formális fogalmakról is beszélhetünk bizonyos értelemben, de nem szabad összekeverni őket a tulajdonképpeni fogalmakkal. A kijelentésváltozó a formálisfogalmat jelöli, értékei pedig tárgyak. A formális fogalmak a fogalomírásban változók. Ha adott egy alá tartozó tárgy, ezzel adott a formális fogalom is, tehát nem lehet mindkettőt alapfogalomként bevezetni. Egy formásor általános tagját csak változóval fejezhetjük ki, mert formális fogalom. Egy formális fogalom létezésére irányuló kérdés értelmetlen. A logikai formák menetek a számoktól, ezért értelmetlen a filozófiai monizmus, dualizmus...

4.2 Az elemi kijelentés egy összefüggés fennállását állítja, nem állhat ellentmondásban más elemi kijelentésekkel, és csak nevek összekapcsolásból áll. Minden kijelentést elemi kijelentésekig lehet elemezni. Ha világ végtelenül bonyolult, és tények is végtelen összefüggésből állnak, akkor is megvannak a tárgyak és az elemi összefüggések. A nevek csak elemi kijelentésekben fordulnak elő, az elemi kijelentések nevek függvényei. A 7b az ábrázolás segédeszköze, semmit nem árul el a jelentésről. $a=a$ formájú kijelentések nem elemiek, és nem is értelmesek. Az összes igaz elemi kijelentés megadásával leírjuk a világot.

4.3 Az elemi kijelentések igazságlehetőségei a kijelentések igazságának és hamisságának feltételei. Az általános kijelentések megértése függ az elemi kijelentések megértésétől. A kijelentés nem más, mint igazságfeltételeinek a kifejezése. Nincsenek logikai tárgyak, így nem felel meg az Igaznak, a Hamisnak, a zárójelnek... lehetetlen, hogy egy kijelentés önmagáról állítsa, hogy igaz. Az I jel és az igazságlehetőségek egymáshoz rendelése kijelentésjel. „(I I H I) (p, q)”

4.46 Két szélső eset van. Tautológia: a kijelentés az elemi kijelentések minden igazságlehetősége mellett igaz. Ellentmondás: a kijelentés minden igazságlehetőség mellett hamis. Ezek értelem nélküliek, mert nem mutatnak semmit ($a=a$). Értelem nélküliek, de nem értelmetlenek, mert a szimbolikához tartoznak, mint a 0. Ezek nem képei a valóságnak. A kijelentés kijelöli a teret, amit a tények számára hagy: a tautológia meghagyja a valóságnak a végtelen logikai teret, az ellentmondás nem hagy helyet a valóságnak, ezért egyikük sem tudja meghatározni a valóságot. A jelkapcsolatok mindig tárgyak bizonyos kapcsolatainak feleltethetők meg, ezért a tautológia és az ellentmondás nem jelkapcsolatok, bennük a jelek viszonya jelentésnélküli.

4.5 A legáltalánosabb kijelentésforma leírásának csak azt szabad leírnia, ami e kijelentésforma lényegéhez tartozik. Ez az általános forma: „Így és így állnak a dolgok.” Kijelentés mindaz, ami az elemi kijelentések összességéből következik.

5 A kijelentés az elemi kijelentések igazságfüggvényei. Az elemi kijelentések a kijelentések igazságargumentumai. Egy kijelentés igazságalapjainak fogom nevezni igazságargumentumainak azon igazságlehetőségeit, amelyek igazolják a kijelentést. Ha adott kijelentések valamennyi közös igazságalapja egy adott kijelentés igazságalapjai, akkor az utóbbi következik az előbbiekből. Ha p következik q-ból, akkor a p értelme tartalmazza a q értelmét. A kijelentés állítja az összes kijelentést, ami belőle következik. Isten nem teremthetne olyan világot, ahol p igaz, de kijelentés elemei által jelölt tárgyakat nem teremtette meg.

5.13 Ha egy kijelentés következik más kijelentésekből, akkor ezt kifejezik a kijelentések között fennálló belső viszonyok. A következtetés módja és igazolása egyedül a kijelentésekből vonhatók le, ezért teljesen értelmetlenek a következtetési törvények. Minden következtetés a priori. Elemi kijelentések nem következnek

egymásból. Két teljesen különböző helyzet fennálláskor nem lehet az egyikből a másikra következtetni, ezt semmilyen oksági kapcsolat nem igazolja, ezért a jövőre se következtethetünk a jelenből. Az oksági kapcsolat babona. Az akarat szabadság abban áll, hogy nem tudjuk jövőbeni cselekedeteinket, akkor tudhatnánk, ha az okság is belső szükség szerű kapcsolat lenne.

5.15 Ha I_r az r kijelentés igazságalapjainak a száma, ha I_s s kijelentés azon igazságalapjainak a száma, amelyek r -rel közösek, akkor $I_{rs} \cdot I_r$ valószínűséget kölcsönöz s kijelentés r kijelentésnek. Két elemi kijelentés egymásnak 0.5 valószínűséget kölcsönöz. A logikai következtetés 1-et, mert az a valószínűség határeset. Egy kijelentés önmagában se nem valószínű, se nem valószínűtlen. A valószínűségre a teljes bizonyosság hiánya miatt van szükségünk: ha nem ismerünk teljesen egy tényt, mégis tudunk mondani valamit a formájáról.

5.2 A kijelentések szerkezetei belső viszonyban állnak egymással. A művelet a művelet eredményének és bázisainak szerkezete között fennálló viszony kifejezése. A művelet egy változóban mutatkozik meg, azt mutatja meg, hogy hogyan juthatunk el a kijelentések valamely formájától egy másik formájához. A művelet nem formát jellemez, hanem formák közti különbséget. A művelet nem jellemzi a kijelentés értelmét (nem függvény, ezt lehet saját eredményére is alkalmazni). A művelet saját eredményére való ismételt alkalmazás a szukcesszív alkalmazás. A műveletek kiolthatják egymást (kétszeres tagadás).

5.3 Valamennyi kijelentés elemi kijelentéseken végzett igazságműveletek eredménye. Minden igazságfüggvény véges számú igazságművelet elemi kijelentésekre történő szukcesszív alkalmazásának eredménye. Logikai konstansok (vagy alapjelek: $\&$, \supset , \vee) nem alapjelek és nem jelölnek viszonyokat, már csak azért sem, mert keresztbe definiálhatók. Ha adott egy kijelentés, akkor vele eleve adottak azok a kijelentések, amelynek bázisául szolgál.

5.45 Ha vannak a logikának alapfogalmai, akkor ezeknek függetleneknek kellene lenniük egymástól. És ha bevezetünk egy alapfogalmat, akkor be kell vezetnünk mindazon kapcsolatokban, amelyekben előfordul. Mindig súlyos következményekkel kell járnia annak, ha a logikában új segédeszközt (szimbólumot) vezetünk be. A logikában nincsenek számok, osztályozás, általánosabb és különösebb. A logikai problémák megoldásainak egyszerűeknek kell lenniük. A logikai látszatviszonyok, mint a \supset és a \vee zárójelekre szorulnak, szemben a valódi viszonyokkal. A logikai műveletek ezért csak a központozás műveletei.

5.47 Az egyedüli logikai konstans minden kijelentésben közös, ez pedig a kijelentés általános formája, mely a logika egyetlen és általános alapjele, és a kijelentés lényege. A kijelentés lényege a világ lényege. A logika a priori volta abban áll, hogy nem lehet alogikusan gondolkodni. (Aha... ☺) Az egy célt szolgáló jelek logikailag ekvivalensek, a semmilyen célt nem szolgáló jelek pedig jelentés nélküliek. Minden lehetséges kijelentés szabályszerűen képzett, ha nincs értelme, ez azért van, mert nem adtunk az alkotórészeinek jelentést. A szükséges alapműveletek száma a jelöléseinktől függ.

5.5 Valamennyi igazságfüggvény a tagadás elemi kijelentésekre való szukcesszív alkalmazása. Az $N(\xi)$ a ξ kijelentésváltozó valamennyi értékének negációja. A pozitív kijelentésnek feltételeznie kell a negatívát és fordítva. (Itt arról magyarázott, hogy hogyan vezessük be a logikai szimbólumokat: ami már az előbb is, hogy minden alkalmazást bla-bla, csak rohadt bonyolult.)

5.52 A „minden” fogalmát elkülöníti az igazságfüggvénytől, az általánosság jele argumentumként szerepel. A világot le lehet írni teljesen általánosított kijelentésekkel. Minden egyes kijelentés igazsága vagy hamissága változtat valamit a világ általános felépítésén.

5.53 A tárgy azonosságát a jel azonosságával fejezem ki, és nem azonosság jellel. A tárgyak különbözőségét a jelek különbözőségével. Az azonosság nem tárgyak közötti viszony. Két dologról mondani, hogy azonosak értelmetlenség, egy dologról, hogy azonos önmagával, ezzel semmit nem mondunk. (Ezután formalizál egy csomót, hogy azonosság jelet nem is kell használni, és mit kell helyettük írni.) Tehát az azonosságjel nem lényegi alkotórésze a fogalomírásnak. Az „ $a=a$ ” és „ $b=c$ ” látszatkijelentések egy helyes fogalomírásban még csak le sem írhatók.

5.54 Az általános kijelentésformában a kijelentés csak igazságműveletek bázisaként fordulhat elő kijelentésen belül. „ A azt gondolja, hogy p .” Azt hitték, hogy p valamilyen viszonyban van A -val. Itt nem tény és tárgy egymáshoz rendeléséről van szó, hanem ez a tények egymáshoz rendelése tárgyaik révén. Egy komplexumot észlelni annyi, mint észlelni alkotórészei egymáshoz való viszonyulásának módját. A kocka kétféleképpen látható, mert két tényt látunk.

5.55 Az elemi kijelentés nevekből áll, de a különböző jelöléssel rendelkező nevek számát nem tudjuk megadni, így az elemi kijelentések összetételét sem tudjuk megadni. A logika segítségével eldönthető kérdéseknek minden további nélkül eldönthetőeknek kell lenniük, a világ figyelembe vétele nélkül. A logikához csak arra a tapasztalatra van szükségünk, hogy mi van, és a 'hogyan van'-ra nincs. Bármilyen sajátos formát adnánk meg az elemi kijelentéseknek, teljesen önkényes lenne. Nem létezhet az elemi kijelentések formáinak hierarchiája. A köznyelvünk minden kijelentése logikailag tökéletesen rendezett. A logika alkalmazása dönti el, hogy milyen elemi kijelentések vannak, de a logika nem előzheti meg alkalmazását; logika és alkalmazása nem szabad, hogy átfedje egymást. Ha nem tudjuk a priori megadni az elemi kijelentéseket, akkor megadásuk értelmetlenség.

5.6 A nyelvem határai a világom határai. A logika kitölti a világot. Se a logika nem juthat túl a világon, sem a világ a logikán. Amit nem tudunk mondani, azt gondolni se tudjuk. Amit a szolipszizmus mondani akar, azt nem

lehet mondani, az megmutatkozik. Én vagyok a világom; a világom határai a nyelv, amelyen értek. A gondolkodó, a megjelenítő, a szubjektum nem létezik, ha írnék magamról egy könyvet, az pont rólam nem szólna, azt mutatná meg, hogy nincs szubjektum. A szubjektum nem tartozik a világhoz, ő a világ határa. Mint ahogy a látótérrel se lehet a szemre következtetni, még csak nem is szem-alakú a látóterünk. A tapasztalatnak nincs a priori rendje, mert mindaz, amit tapasztalunk, másként is lehetne. Úgy tűnik, a szolipszizmus egybeesik a realizmussal. A filozófiai én a metafizikai szubjektum, mely a határa világnak.

6 (Most olyan szépeket mondott, és erre megint jön a hülye formalizálással, és megint ismételteti önmagát.) Ha adott annak az általános formája, ahogy egy kijelentés felépül, akkor annak az általános formája is adott, ahogy egy kijelentésből valamely művelet révén egy másikat előállíthatunk. A szám egy művelet kitevője. A számfogalom, ami közös minden számban, a szám általános formája; tulajdonképp a változóként felfogott szám. Az osztályok elmélete teljesen fölösleges a matematikában. A logika kijelentései tautológiák, tehát semmit se mondanak. A logikai kijelentések különös ismertető jele, hogy igazságuk magából a szimbólumból felismerhető. A nem-logikai kijelentések igazságát és hamisságát nem lehet pusztán a kijelentésből megállapítani.

6.12 Az, hogy a logika kijelentései tautológiák, a nyelv, a világ formális (logikai) tulajdonságait mutatja. „ $[(p \supset q) \& p] \supset q$ ” egy tautológia, ugyanakkor megmutatja, hogy „ $(p \supset q) \& p$ ” következik q . Null-módszer: A logika kijelentései a kijelentések logikai tulajdonságát demonstrálják azzal, hogy olyan kijelentésekké kapcsolják össze őket, amelyek nem mondanak semmit.

6.122 Tehát logikai kijelentések nélkül is meg lehetnénk, mert a kijelentések logikai tulajdonságai első pillantásra felismerhetők. Szükséges, hogy a logika valamely kijelentését semmiféle tapasztalat ne cáfolhassa meg, és ne igazolhassa. A logika általános érvényűsége lényegi a véletlen általános érvényűséggel szemben, mert nem képzelhetünk el olyan világot, ahol a logika nem érvényes, de olyat igen, ahol a többi általános kijelentés hamis (Minden ember halandó). A logikai kijelentések a világ vázát ábrázolják. Kapcsolatuk a világgal, hogy feltételezi, hogy neveknek jelöletük, az elemi kijelentéseknek értelmük van.

6.125 Lehetséges, hogy megadjuk a logikában az összes lehetséges igaz kijelentés leírását. A logikai kijelentések bizonyítása abban merül ki, hogy más logikai kijelentésekből meghatározott szukcesszív műveletek alkalmazásával előállítjuk őket. A logikában az eljárás és az eredmény ekvivalens, ezért nincs meglepetés. Az értelemmel bíró kijelentés állít valamit, és a bizonyítás megmutatja, hogy így van; a logikában maga a kijelentés egy bizonyítási eljárás, vagyis minden kijelentés önmaga bizonyítása. A logika kijelentései egyenrangúak, nincsenek axiómák és levezetett tételek. A logikát egyetlen bonyolultabb alaptörvényből is levezethetnénk. A logika nem tan, hanem a világtükröképe, és transzcendentális.

6.2 A matematika egy logikai módszer. Kijelentései egyenletek, vagyis látszatkijelentések, melyek nem fejeznek ki gondolatot. Hisz az életben se maguk a matematikai kijelentések érdekesek, hanem az alkalmazásuk, következményeik. A két kifejezést egyenlőséggel kapcsolja össze az egyenletben: a kifejezések logikai formáját jellemzi, hogy egymással helyettesíthetők. Az, hogy a két kifejezés jelölete azonos, a két kifejezésből magából látható. A matematika kijelentéseit is bizonyítani lehet anélkül, hogy összehasonlítsunk a tényekkel. A nyelv szolgáltatja a szükséges szemléletet a matematikai problémák megoldásához.

6.3 A logikai vizsgálat minden törvényszerűség vizsgálatát jelenti, mert a logikán kívül minden véletlen. Az indukció törvénye nem logikai és nem a priori törvény. Az okság törvénye nem törvény, hanem egy törvény formája. A newtoni mechanika egységes formára hozza a világ leírását (három és négyyszögletű hálók). Az, hogy adott hálóval le tudjuk írni a képet, nem mond semmit a képről, az viszont igen, hogy egy meghatározott hálóval teljesen leírható. A mechanikai világleírás a lehető legáltalánosabb, azaz semmit nem mond adott pontokról, csak tetszőleges pontokról. A természeti törvények a hálóról szólnak, és nem arról, amit a háló leír.

6.36 Az oksági törvény annyit mond, hogy vannak természeti törvények. Csak törvényszerű kapcsolatok elgondolhatók, az meg is történhet. Amit az okság törvényének ki kell zárnia, azt leírni sem lehet. Az indukció abban áll, hogy feltételezzük a legegyszerűbb törvényt, de ennek csak pszichológiai alapja van, nincs logikai. A modern természettudomány alapja az az illúzió, hogy a természettörvények magyarázatot adnak a természet jelenségeire. A világ független az akaratomtól, mert nincs logikai kapcsolat a világ és az akaratom között. Csak logikai lehetetlenség és szükségszerűség létezik.

6.4 Minden kijelentés egyenértékű. A világ értelmének a világon kívül kell lennie. És ha van érték annak is, mert a világban minden így-lét, történés véletlenszerű. Ami nem véletlenszerűvé teszi, az nem lehet a világon belül. A kijelentések nem fejezhetnek ki semmi magasabbat, ezért az etika és az esztétika kimondhatatlan. Az etikai jutalomnak és büntetésnek a cselekedetben kell rejleniük. Az akarat jelenség, nem lehet az etikai hordozója. A jó és a rossz akarat nem változtatja meg a tényeket, a világot, csak a határait. Ezáltal a világ egészében megváltozik, ezért a boldogok világa más. A halállal nem megváltozik, hanem véget ér a világ, nem eseménye az életnek. A téridőbeli élet rejtélyének megoldása téridőn kívül van. Isten szempontjából közömbös, hogy milyen a világ, ő nem nyilatkozik meg benne. A misztikum nem az, hogy milyen a világ, hanem, hogy van. A világ mint egész átérzése a misztikus érzés.

6.5 Ha a választ nem tudjuk kimondani, a kérdést se tudjuk. Ha a kérdés kimondható, akkor a válsz is. Ezért nincs rejtély. A szkeptizmus értelmetlen, mert ott kételkedik, ahol nem lehet, mert nincs kimondható kérdés. A tudományos kérdésekre adott válasz nem érinti az életproblémáinkat. Az életproblémájának a megoldását onnan

ismerjük fel, hogy eltűnt a probléma, de nem tudjuk megfogalmazni. A misztikum kimondhatatlan, csak megmutatkozik. A filozófia helyes módszere: csak azt kimondani, amit lehet, ezek a természettudományok tételei, mert a metafizika a jeleihez nem rendel jelölést. W tételeit meg kell haladni, hogy helyesen lássuk a világot. „Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell.”

Ludwig WITTGENSTEIN: Filozófiai vizsgálódások

Bevezetés

1. § Augustinus nyelvelmélete: a nyelv szavai tárgyakat neveznek meg, a mondatok pedig ezek összekapcsolásából állnak. Ebből ered az az elképzelés, hogy minden szónak van jelentése. Augustinus csak a főnevekről és a személynevekre gondolva ír, nem gondol az igékkel, a számnevekkel és a tulajdonnevekkel. Öt piros alma. Az alma főnév, nincs gond. A pirosat egy színminta alapján azonosítja, az ötöt úgy, hogy elszámol egyesével ötig, és mindig elővesz egy almát. Na de honnan veszi, hogy mit kell kezdenie a piros és az öt szóval? A jelentésükről nem volt szó, csak a használatukról.
2. § Egy miénknél primitívebb nyelv: A az építő, B a segéd. A nyelv szavai: gerenda, oszlop, kocka, lap.
3. § Augustinus csak a megértés egyfajta rendszerét írja le. (Nemcsak a táblajáték játék.)
4. § Egy elképzelt írásban a hangokat, a hangsúlyt és a központozójeleket is betűkkel jelölik. Augustinus szerint a betűk csak hangokat jelölnek.
5. § A szójelentés általános fogalma a nyelvműködését ködfelhőbe burkolja. A nyelv jelenségeit használatának primitív módozatainak kell vizsgálni, hogy a szavak működését megértsük. A gyerek nyelvtanulása idomítás, nem magyarázat.
6. § A 2. § nyelvében először a szavakat rámutató tanítással tanítják, ennek eredménye, hogy a szó elhangzása után a gyerek fejében felmerül a tárgy képzete. De a szó célja nem a képzet felkeltése, hanem hogy odaadják az építőnek a tárgyat.
7. § A szavak használatának egész folyamata, az egész nyelv és a nyelvvel összefonódó tevékenységek nyelvjátékok.
8. § A 2. § nyelvét kibővítjük számnevekkel, színmintákkal, és az „ez” és az „oda” szavakkal.
9. § A számneveket még lehet rámutatással tanítani, de hogy lehetne az „ez”-t és az „odá”-t, mikor használat közben is rámutatás történik.
10. § A használati módjukon keresztül lehet megmutatni, hogy mit jelentenek a nyelv szavai. A szavak használatának leírásait egymáshoz hasonlíthatjuk, de a szavak használata nagyon különböző.
11. § A szavak funkciói úgy különböznek, mint a szerszámok funkciói. A szavak megjelenésének egyformasága zavar meg bennünket.
12. § A mozdony fogantyúi is látszólag egyformán néznek ki, mégis teljesen különböző a funkciójuk.
13. § „A nyelv minden szava jelöl valamit” kijelentésnek akkor lesz értelme, ha megmutatjuk, hogy ezzel milyen megkülönböztetést kívánunk tenni. (pl.: Elkülönytteni az értelmetlen szavaktól, mint trillárom.)
14. § Minden szerszám arra szolgál, hogy módosítson valamit. A mérőrúd a tudásunkat egy dolog hosszáról!?
15. § Megnevezni valamit olyan, mint egy névtáblát rakni az adott dologra.
16. § A színminták is nyelv szerszámjai.
17. § A 8. § nyelvében különböző szófajták vannak, de szempontjainktól és hajlamainktól függ a csoportosításuk.
18. § Ezek a csak parancsokból álló nyelvek teljesek? A mi nyelvünk teljes volt a kémiai szimbólumok nélkül? A nyelv egy város: régi zegzugos utcák, különböző stílusú házak, és egy csomó előváros egyenes, szabályos utcákkal.
19. § Egy nyelvet elképzelni annyi, mint egy életformát elképzelni. A „Lapot!” egyszerre szó és mondat a 2. § nyelvében, de nem a mi nyelvünk elliptikus mondata.¹ Egy degenerált változat a „hozz nekem egy lapot!” mondatnak vagy mégsem... A „Lapot!” azt is jelenti, hogy „Lapot!” és azt is, hogy „Hozz nekem egy lapot!”
20. § De a „hozz nekem egy lapot!” mondatot nem gondoljuk egyetlen szónak, mint a „Lapot!”. Nekünk négy szóból áll, mert a mi nyelvünkben össze tudjuk hasonlítani más négyszavas mondatokkal, de egy külföldi gondolhatja egyetlen szónak is. A „Lapot!” mondat azért elliptikus, mert a mi nyelvünkhöz képest le van rövidítve. A mondatok azonos értelme az azonos használatban áll, és nem abban, hogy mit gondolunk kimondás közben.
21. § Az „Öt lap” tudósítás és parancs különbsége a nyelvjátékban játszott szerepük miatt van (használat különbsége). Lehetne olyan nyelv is, ahol a kérdőmondatokkal állítunk, a használat a lényeg.

¹ Ez az elliptikus mondat nekem három éve rejtély, hogy micsoda... Azóta megtudtam Kb. Kiegészítésre szoruló Lapot →Hozz nekem egy lapot!

22. § Frege szerint egy kijelentő mondat két részből áll mérlegelésből és állításból. W szerint minden állítás lehetne egy eldöntendő kérdés és egy ráadott helyeslés, csak hogy nem a forma a lényeg, és a kijelentő mondatnál nem két dolgot teszünk. (Fregei „feltételezés” egy mondatgyök, mint a boksztól ábrázoló kép, amit sok dolog közlésére használhatunk.)
23. § Számtalan fajtája van a mondatnak: nyelvjátékok mindig keletkeznek és elavulnak. Egy nyelvet beszélni egy tevékenység, egy életforma része
24. § Aki nem látja nyelvjátékok sokféleségét, az be akarja sorolnia kérdést egy típusba. Miközben a kérdések átalakíthatók „Tudni akarom” kezdetű kijelentő mondatokká. A kijelentő mondatok átalakítási lehetősége saját belső életünk leírása (gondolom, hiszem) és a szolipszizmus kapcsán jelentős.
25. § Az állatokról feltételezik, hogy nem gondolkodnak, mert nem beszélnek nyelvet, pedig ők is parancsolnak, kérdeznek, mesélnek, és ezek nyelvjátékok.
26. § A nyelvtanulás nem abban áll, hogy tárgyakat nevezünk meg, ez csak előkészület a szavak használatára.
27. § A rámutató magyarázat csak egy a nyelvjátékok közül.
28. § A rámutató definíciókat többféleképpen lehet értelmezni. Két mogoró: kettő, mogoró, barna. A személynév esetében van a legtöbb lehetőség a tévedésre, bármelyik tulajdonságát érthetik helyette.
29. § Ezt a számot kettőnek hívják. De hogy definiáljuk a számot. És mi lesz a végső rámutató magyarázat? A szám szót akkor kell használni a definícióban, ha nélküle másként fognák fel, ez pedig abból látszik, hogy másként használják.
30. § A rámutató definíció csak akkor segít, ha tudom, hogy a magyarázandó szó milyen szerepet tölt be a nyelvben. (szín. Ez a szépia) Valamit már tudnunk kell, hogy a megnevezésre rá tudjunk kérdezni. (A piros szót nem piros dolgokkal is meg lehetne magyarázni, mert piros dolgok mutogatása is lehet félreérthető.)
31. § Ez a király. Ez a mondat csak akkor informatív, ha valakinek már elmagyarázták a sakkszabályait, vagy most fogják, de tisztában van a táblajáték, és játékfigura fogalmával, vagyis ha a mondat elhangzása után használni tudja a szót, mert „megvan a helye” a szavai között.
32. § Idegen országban a nyelvet rámutatással is lehet tanulni, de gyakran félre fogjuk érteni, hogy épp mire akartak rá mutatni. Augustinus pont így írja le a gyerek nyelvtanulását, mintha más tudna egy nyelvet, csak nem ezt, és tudna gondolkodni.
33. § Ellenvetés: nem kell tudni egy nyelvjátékot, hogy valaki megértse a rámutatást, egyszer a formára, egyszerre a színre, egyszer a dologra mutatnak rá: Na de ezek a rámutatások nem különböznek, bár kétségtelen mást csinálsz, ha a formára vagy a színre összpontosítasz, sőt egy színre is különbözőképpen összpontosíthatsz.
34. § A „magyarázatot így és így érteni” nem olyan folyamatot jelöl, amely a magyarázat adást és a meghallgatását kíséri.
35. § Lehet, hogy van jellegzetes élmény, mely a formára mutatást kíséri, mégis a körülményektől függ, hogy megértjük a formára mutatott, nem a színre. A színnél, a formánál, a számosságnál felmerül a jellegzetes élmény, na de játékbábunál, mikor azt akarjuk mondani, hogy ez a játékbábu a király és nem a fadarab.
36. § Mivel nincs jellemző testi cselekvés, szeretnénk szellemi tevékenységnek tudni a formára való rámutatást.
37. § A név és a megnevezett közötti kapocs állhat abban is, hogy név rá van írva a megnevezettre, vagy hogy a megnevezettre rámutatva mondjuk ki.
38. § Russell kritika. Az *ez* szót nem használjuk megnevezésre. A „név” szónak sok különböző használat van, de az „ez” nem tartozik közéjük, bár használjuk úgy, hogy „Ezt N-nek hívják, de úgy nem, hogy „Ezt ’ez-nek’ hívják”. A filozófiai problémák akkor keletkeznek, mikor a nyelv szabadságra megy: a filozófus gondolkodik a szó és tárgy kapcsolatán, rámered a tárgyra, és sokszor azt mondja, hogy „ez”; megszólítja vele a tárgyat. (Ez kék. Egyszer egy tárgyról szóló kijelentésnek, máskor a ’kék’ szó magyarázatának értjük. Csak egy nyelvben lehet „valamit valaminek érteni”).
39. § Az „ez” névvé tételét az motiválja, hogy névnek valami egyszerűt kell jelölnie. „A Nothingnak metsző éle van” csak addig igaz, amíg a Nothing létezik, vagy nem tört darabokra, különben a mondat értelmetlen, de nyilvánvalóan értjük a mondatot, ezért a „Nothing” szót el akarja R belőle tüntetni, felcserélve valami egyszerűvel.
40. § A gondolatmenet főhibája, hogy a jelentést a szó jelölétével azonosítják. Így azt se tudnánk mondani, hogy N. N. meghalt.
41. § A 8. § nyelvben N egy szerszám neve. Ha A az N szerszámot kéri, és az eltörött, és nincs megállapodás, hogy ilyenkor mit kell tenni, akkor az N tényleg jelentésnélkülivé válik, vagy ha a szerszámot átnevezik. De ha megegyeztek, hogy ha eltörött a szerszám, akkor az N parancsra a segéd megrázza a fejét, akkor a nyelvjátékban marad N-nek jelentése, használata.

42. § Olyan neveknek is lehet jelentése a nyelvjátékban, aminek sose felelt meg szerszám, és mondjuk, erre is fejcsoválással kellene reagálni.
43. § **Egy szó jelentése a használata nyelvben.** A nevek esetében ezt a hordozóra való rámutatással is megadhatjuk.
44. § A Nothungnak azért van jelentése akkor is, ha eltörött, mert mi a nyelvjátékunkban a hordozó távollétében is használjuk a nevet. Lehet olyan nyelvjáték is, ahol a neveket csak a hordozó jelenlétében használják, és mindig rámutató gesztussal helyettesítik.
45. § Az „ez” soha nem válik hordozó nélkülivé, de ettől még névvé sem. A neveket nem rámutató gesztussal használják, csak ezzel magyarázzák.
46. § „A nevek egyszerűen jelölnek” eredete. Platón Theaitétoszában: az őselemeket csak megnevezni lehet, nem lehet róluk állítani semmit, még a létezést sem. Az őselemek összefonódásából létrejövő képződményekről szól a beszéd, melyben a nevek fonódnak össze. (Russell individualjai, W tárgyai a Tractatusban)
47. § Hogy mit nevezzünk egyszerűnek vagy összetettnek attól függ, hogy miben egyeztünk meg, hogy milyen szempontból vizsgáljuk a dolgot.
48. § Nyelv a la Theaitétosz. Őselemek színes négyzetek. Egy nyelv szavai háromszor hármass négyzetet írnak le, szavai a zöld, a piros, a hófehér, a fekete. Egy mondata: PPFZZZPHH. (Itt W-nél van egy szép rajz.) A mondat négy betűből áll vagy kilencből? Vagyis a betűtípus száma számít, vagy maguknak a betűknek a száma? A színes négyzeteket is tekinthetjük összetettnek, mondjuk, két azonos színű háromszögből állnak.
49. § A megnevezés előkészíti a leírást. A megnevezéssel nem lépünk be a nyelvjátékba, és játékon kívül tulajdonképp nincs is dolognak neve.
50. § Az elemnek nem lehet létet tulajdonítani, ha lét az elemek összekapcsolódása, nem létet, ha a pusztulás az elemek szétválása. Ugyanígy a párizsi méterrúd nem 1 méter, nem is nem 1 méter, mert a rúd adja meg a nyelvjátékunkban az 1 méter jelentését, és nem lenne az 1 méternek jelentése, ha nem lenne a méterrúd, annyit mond a „ha nem létezik, nincs jelentése a névnek”, mert nincs, ami megadja a használat szabályát. De ez a nyelvjátékról szól, nem a világról, mert a dolog az ábrázolás eszköze (paradigma) a nyelvünkben.
51. § A jelek használatát úgy tanítják, hogy paradigmákra mutatnak rá.
52. § A
53. § Honnan tudjuk a 48. § nyelvében a jelek mit jelentenek? Tudjuk, hogyan tanították őket, írásban lenne egy táblázat színes négyzetek és betűk összepárosításából. A 9 kis színes négyzet leírásakor ezt a táblázatot használják, a 9 négyzet pedig a nyelvjáték szabályainak a kifejeződése
54. § A szabály lehet segédeszköz a játék oktatásában, vagy a játéknak az egyik szerszáma. De lehet, hogy nincs kimondva, és a megfigyelésből szűrjük le, ilyenkor is felismerjük, ha valaki nem szabályszerűen cselekszik, mint ahogy azt is, ha valaki helyesbít beszédben, még ha idegen nyelven is teszi.
55. § Ami a névnek megfelel, ami nélkül nem lenne jelentése, az egy paradigma, amelyet a nyelvjátékban a névvel összekapcsolva használnak.
56. § Mi van akkor, ha nem tartozik egy színminta egy adott szóhoz, hanem megjegyezzük magunknak? De a tapasztalat mutatja, hogy nem fogadjuk el megfellebbezhetetlen döntésként, amit az emlékezet mond.
57. § A piros szó jelentése független attól, hogy vannak-e piros dolgok, de ha már nem emlékszünk a piros színre, akkor a szó elveszti jelentést a nyelvjátékban.
58. § A piros szín létezik. Olyan mintha a színről akarna valamit mondani, pedig a nyelvhasználatról beszél, ti. a pirosnak van jelentése.
59. § A valóság képét elpusztíthatatlan alapanyagokból készítjük el.
60. § Kétféle nyelvjáték. Az egyikben az összetett dolgoknak van nevük, míg a másikban csak a részeknek. A második nyelv mondatai, mennyiben az első analízisei?
61. § Végülis mindkét nyelvben ugyanaz a használatuk.
62. § A
63. § Az elemzett formát alapvetőbbnek tartjuk, és ez félrevezető. De hiszen mindkét parancs más aspektusokat mutat meg, nincs alapvetőbb.
64. § Elképzelhető, hogy egy nyelvjátékban egy jel két színes négyzetből áll (piros és zöld, fekete és piros...), mindegyik téglalapnak van neve, de a négyzeteknek nincs. Egy ilyen nyelvjáték elemeit mi hajlanánk tovább elemezni, de szükségtelen. Csak ha fordítani akarunk a négyzetes nyelvre.
65. § A nyelvi jelenségekben nincs valami közös, ami miatt mindegyikre ugyanazt a szót húzzuk, hanem ezek a nyelvi játékok egymással különböző módon rokonok.
66. § A játék szó jól ismert vizsgálata. Nincs bennük egy valami közös, hanem egymást átfedő és keresztező hasonlóságok hálózata.

67. § Ezek családi hasonlóságok: a játékok egy családot alkotnak. A fonálfonás analógiája: nem fut rajta végig minden szál, mégis egy fonál.
68. § A játék szó használatának határai nincsenek pontosan meghúzva, de ettől még tudjuk használni. A teniszezés sincs minden szabályozva, például, hogy milyen erősen szabad röpténi a labdát.
69. § Pontos határok nélkül is használható fogalom a játék, mint a lépés is hosszsmértékként.
70. § A
71. § A játék elmosódott körvonalú fogalom. Példákat hozhatunk, de nem a magyarázat eszközeként, hanem azért, hogy az illető bizonyos módon használja ezeket a példákat.
72. § Ami a szobrokban a közös az az okker. (azonos színű figurák) ↔ Ami különböző színekben közös az a kék. (kék különböző árnyalataira vannak festve)
73. § Hogy néz ki a határozott levél képm? Milyen színű, formájú? Mondhatjuk azt, hogy van egy levél séma, de ez séma nem egy bizonyos levél formája. Milyen alakúnak kell lennie a zöld mintájának? Ha szabálytalan alakú, akkor az a szabálytalan alak mintája is?
74. § Ha valaki a kocka sematikus rajzát két rombuszból és egy négyzetből álló síkbeli alaknak látja, az másként fog cselekedni a „Hozz nekem egy ilyet!” parancsra. Tehát fontos, hogy valamit mintának látunk, vagy egy meghatározott formának (mármint a leveleknél).
75. § Tudjuk mi a játék, de nem tudjuk megmondani. Elfogadható tudásként, ha példákat, ellenpéldákat, jellemzőket, analógiákat hozunk.
76. § Ha valaki éles határt húzna, az nem lenne az én játék fogalmam, mert én nem húztam határt, de rokonok lennének.
77. § Homályos képből nehéz éleset rajzolni, mert ha a színek összefolytak ugyanaz az alak lehetne kör vagy szív is. Ha ez a nehézség fenn áll egy szónál, nézd meg milyen példákban tanultad meg, az ilyen szó jelentések családjával rendelkezik. (Etikai és esztétikai fogalmak)
78. § Az ember tudhatja, hogyan cseng a klarinét, de nem tudja elmondani. Ez nem fordul elő a Mont Blanc magasságával, és a többiek ezt kéri számon a nyelvjátékon, pedig az „klarinét-típusú” tudás.
79. § Russell leírás elmélete: attól függően, hogy a Mózes névhez milyen leírást kapcsolunk, Mózes létezett, vagy nem létezett. Amikor egy nevet használok, nem tudatosítom, hogy melyik leírás alapján. Általában egy csomó leírást beleszámítunk, de attól, hogy egy tök lényegtelen leírás hamis lesz, nem tartom a róla mondott mondatokat hamisnak. Na de hol húzom meg a határt, hány leírásnak kell hamisnak lennie, hogy a használat érvénytelen legyen. A nevet szilárd jelentés nélkül használok, na és...?
80. § Fel vagyunk-e készülve, hogy fotelnek nevezzünk-e valamit, ami néha eltűnik, és fotel alakú? Ha nincs minden eshetőségre szabályunk, akkor azt kell mondanunk, hogy nem ismerjük a fotel jelentését? Butaság
81. § A logika ideális nyelveket konstruál, de ez azt sejteti, hogy a mindennapi nyelvjáték tökéletesítésre szorul, pedig nem is.
82. § Mit jelent egy szabályt követni, ha a szabálykövető se tudja leírni mit követ, és cselekedeteiből, szóhasználatából se tudunk következtetni.
83. § Egy réten labdajátékokat játszanak, mindig más szabályok szerint. A nyelvben is, ahogy előre haladunk, kiegészítjük, megváltoztatjuk a szabályokat.
84. § A szó alkalmazását nem határolják mindenütt szabályok. Lehet minden tuti biztosan szabályozva, aki kételkedni akar, az akkor is fog, de mi nem tesszük.
85. § A szabály egy útjelző, mely néha csak utakat mutat, de nem mondja, merre menj, és néha az értelme se egy értelmű, de valamikor megmondja az utat és egyértelmű.
86. § A szavakat a képekkel a táblázatban egymás mellé szoktuk párosítani, ez a táblázat használatának szabálya, de miért ne használhatnánk más séma szerint.
87. § „Mózesnek azt nevezem, aki kivezette az izraelitákat Egyiptomból, függetlenül, hogy így hívták-e, vagy egyébként mit tett” Egy ilyen definíció nehézsége, hogy az elemeit is definiálni kell. De a magyarázatoknak soha nincs vége, mert nem tudjuk az összes lehetséges félreértésnek elejét venni. A lényeg az, hogy az útjelző betöltse funkcióját, nem hogy az összes lehetséges felkészüljön.
88. § Az, hogy egy magyarázat pontatlan, nem azt jelenti, hogy használhatatlan. Attól függ, hogy milyen pontosnak kell lennünk, hogy miről van szó: a Nap-Föld távolságot méterben megadni funkciótlanul pontos, viszont egy asztal méretét méterben túl elnagyolt.
89. § A logika törekvése, hogy minden tapasztalatnak a fundamentumát, lényegét megértsük. Valami olyat akarunk megérteni, ami itt van az orrunk előtt, mégse értjük.
90. § Nem a jelenségeket vizsgálja, hanem a jelenségek lehetőségeit, vagyis a grammatikáról szól, amit mondunk a jelenségekről, a szavak használatáról.
91. § Bizonyos félreértéseket lekerülhetünk, ha bizonyos kifejezéseket egzaktabbá teszünk, de ez nem jelenti azt, hogy mindenhol mindenáron a logika egzaktságára kell törekedni.

92. § A nyelv lényegére a választ egyszer és mindenkorra meg kell adnia jövőbeli tapasztalattól függetlenül.
93. § Valami félreértés miatt úgy tűnik nekünk, mintha a mondat valami különöset tenne.
94. § A mondatjel és a tények közé valami köztes létezőt, kimérát akarunk beerőszakolni.
95. § A gondolkodás valami páratlan, gondoljuk, mert képesek vagyunk azt gondolni, aminek az esete nem áll fenn.
96. § A gondolkodás és a nyelv képekként jelennek meg nekünk. A nyelv, a gondolkodás, a világ ekvivalens egymással, de ez nem jelent semmit, mert hiányzik hozzá megfelelő nyelvjáték.
97. § A logikát az a nimbusz veszi körül, hogy a világ a priori rendjét adja meg, amely a világban és a gondolkodásban közös. Ez a rend fellettes-rend felettes-fogalmak között. Ugyanakkor a nyelv, a világ, a gondolkodás szavak egy szinten vannak az asztal szóval, ha ilyenkor szóba kerül.
98. § A nyelvünk minden mondata tökéletesen rendben van, mert ahol értelem van, ott rend is van. Ezért a leghomályosabb mondatban is ott rejlik a tökéletes rend.
99. § A
100. § A
101. § A logikában nem lehet homály, és az ideálnak a valóságban is benne kell lennie. Miközben ezen görcsölünk, nem látjuk, hogy az ideál hogyan van meg benne.
102. § A mondat logikai felépítésének szabályai úgy jelennek meg előttünk, mint a megértés mögött rejlő dolgok.
103. § Az idea-szemüvegén keresztül szemléljük a dolgokat, és eszünkbe se jut, hogy levehetnénk.
104. § A
105. § Ha rendet, az ideált a valóságos nyelvben akarjuk megtalálni, akkor elégedetlenek leszünk.
106. § Végző finomságokat akarunk leírni a meglévő eszközeinkkel, amelyek alkalmatlanok erre.
107. § A tényleges nyelv és a logika követelménye között hatalmas a különbség. De az ideális nyelv olyan lenne, mint a jeges út, ahol nincs súrlódás, viszont mi járni akarunk, és ehhez kell súrlódás.
108. § A nyelv nem egy formális egység, hanem egymással többé-kevésbé rokon képződmények családja. A logika filozófiájának nem a tér- és időbeli mondatokról szól, hanem a tér-időtől független mondatokról, azok játékszabályait adja meg.
109. § Nem szabad semmiféle elméletet, hipotetikusát felállítanunk. Magyarázat helyett, csak leírás. A filozófia harc az ellen, hogy a nyelv a maga eszközeivel értelmünket megbabonázza.
110. § Grammatikai tévképzetek eredménye az a babona, hogy a nyelv valami egyedülálló dolog.
111. § A nyelv félreértelmezéséből eredő problémákat filozófiai mélység jellemzi.
112. § A
113. § A
114. § Az ember azt hiszi, hogy a természetet követi, holott csak a forma mentén halad, melyen keresztül a természetet szemléli.
115. § Egy nyelvünkben rejlő kép tart fogva bennünket.
116. § A szavakat visszavezetjük metafizikai használatuktól a mindennapi használatukra.
117. § A szó jelentése nem egy atmoszféra, amit a szó magával cipel, a mondatnak sajátos körülmények közepette van jelentése.
118. § Leromboljuk a légvárakat, és szabaddá tesszük a nyelv alapját
119. § A filozófia eredményes, ha felfedezi valamiről, hogy értelmetlenség.
120. § Amikor a nyelvről beszélek, a mindennapok nyelvét kell használnom.
121. § Azért mert a nyelvről beszélünk, nincs egy másodfokú nyelv, mint ahogy a helyesírási szabályzatban is szerepel a „helyesírási szabályzat” szó.
122. § A szavaink használatát nem látjuk át. Az összefüggések áttekinthető ábrázolásával segítjük a megértést.
123. § A filozófiai probléma formája: „Nem ismerem ki magam”.
124. § A filozófia a nyelv tényleges használatát nem érinti, mert nem tudja megalapozni. Csak leírhatja, és mindent úgy hagy, ahogy van.
125. § A szabályokat fedezünk fel, technikákat rögzítünk egy játék számára. Meg akarjuk érteni, hogyan gabalyodunk bele saját szabályainkba. A „nem úgy értettem” problémája.
126. § A filozófia mindent csak ábrázol, de nem magyaráz vagy következtet. Csak azzal foglalkozik, ami előttünk van, ami rejtett, az nem érdekli.
127. § A
128. § Ha a filozófiában téziseket állítanánk fel, mindenki egyetértene velük.
129. § A dolgok legfontosabb aspektusait nem vesszük észre, mert folyton szem előtt vannak.

130. § A nyelvjátékok hasonlítási objektumok, amelyek fényt vetnek nyelvünk viszonyaira.
131. § A mintát hasonlítási objektumnak kell tekinteni, nem pedig előzetes ítéletnek, aminek valóság meg kell, hogy feleljen, különben a dogmatizmus bűnébe esünk.
132. § Egy meghatározott célra irányuló rendet akarunk vinni a nyelvhasználatunkba, és nem a Rendet.
133. § A szavaink használatát szabályozó rendszer nem kell tökéletesen finomnak és teljesnek lennie. A tökéletes világosságra törekszünk annyiban, hogy a filozófiai problémáknak tökéletesen el kell tűnniük. A filozófiának nincs egyetlen módszere, de vannak módszerek.

Szabálykövetés

198. § A szabály és a cselekedet közti kapcsolat abban áll, hogy megtanítottak, hogy egy bizonyos jelre hogyan reagálunk, és ezért így reagálunk.
199. § Egy szabályt nem követhet egyetlen ember egyetlen egyszer. A szabálykövetés szokás. Egy mondatot érteni annyi, mint egy nyelvet érteni. Egy nyelv értése pedig egy technika uralása.
200. § Ketten kiabálással és lábdobbantással játszanak úgy, hogy az lefordítható a sakkszabályaira.
201. § A szabály nem tudja megmondani, miképp cselekedjünk, minden cselekvés összhangba hozható a szabállyal, és épp ezért mindegyik szembe is állítható vele. De a szabály az alkalmazása eseteiben mutatkozik meg szabálykövetésként vagy szabállyal szembeni cselekvésként. A szabály alkalmazása tehát nem értelmezés. Az értelmezés a szabály egyik kifejezésének másikkal való helyettesítése.
202. § A szabálykövetés gyakorlat. Azt hinni, hogy a szabályt követjük nem szabálykövetés, mert privatim.
203. § A nyelv útvesztő, utak labirintusa, ahol néha eltévedünk.
204. § Ki tudok találni egy olyan játékot, amit még soha senki nem játszott, de az lehet-e, hogy soha senki nem játszott játékot, és amikor kitaláltak egyet, azt se játszották?
205. § Az intencióban az a fura, hogy nem előfeltétele a technika. Lehet, hogy ketten egyszer csak elkezdenek sakkozni, na de honnan vannak a szabályok?
206. § A közös emberi cselekvési mód az a vonatkoztatási rendszer, amelynek segítségével egy idegennyelvet értelmezzünk.
207. § Ha egy népnél a beszéd és a cselekvés szabályszerű összefüggése hiányzik, akkor mi nem nevezzük nyelvnek.
208. § Az olyan oktatás, amely meg akar maradni a bemutatott példánál, különbözik attól, mint amelyik túlmutat rajtuk.
209. § Az összes példánál messzebbre ér a megértés. Az az érzésünk, hogy valami több áll rendelkezésünkre, mint amit meg tudunk magyarázni.
210. § Megmagyarázod a másikkal, amit értesz? Nem, a példák irányával kitaláltatom vele a lényegeset.
211. § Honnan tudja, hogy a sormintát önállóan folytatnia kell? Látszólag indok nélkül cselekszik.
212. § Ha rettegett ember adja a parancsot nem zavar az indokok hiánya.
213. § Az intuíciónak szükségtelen kibúvó, hogy honnan tudja, hogyan kell folytatnia a sort.
214. § A
215. § A dolgok önmagával való azonosságában tévedhetetlenek vagyunk. De hogyan vigyük át a másik tárgyra azt, amit az egyik mutat.
216. § „Egy dolog azonos önmagával” „Minden színfolt beleillik a környezetébe.” Ez az azonosság speciális formája.
217. § A hogyan vagyok képes követni a szabályt annak igazolására irányul, hogy a szabályt követve cselekszem. Ha kimerülnek az indokok, hajlamosak vagyunk, azt mondani, hogy csak. A magyarázatokat olykor csak formájuk, és nem tartalmuk miatt fogadjuk el.
218. § A szabály határtalan alkalmazásának végtelen hosszú sínek felelnének meg.
219. § Amikor a szabályt követem, nem választok
220. § A
221. § A
222. § A
223. § A szabály mindig ugyanazt mondja, mi pedig mindig azt tesszük, amit mond.
224. § Összhang \approx Szabály
225. § Szabály összefonódott az ugyanolyannal.
226. § A
227. § Ha minden alkalommal mást tenne, nem mondanánk, hogy szabályt követ.
228. § A
229. § A

230. § A
231. § „De hát látod...!” A szabály kényszerít.
232. § Az inspiráció esetén várok az útmutatásra, nem lehet megtanítani, minden alkalommal mást sug.
233. § A
234. § A
235. § A
236. § A
237. § A minta nem szabály.
238. § A konklúzióknak magától értetődőnek kell lenniük számomra, mintha a szabály előre megalkotta volna őket.
239. § A
240. § Nem szokott vitát kirobbantani, hogy a szabálynak megfelelően járunk-e el, hanem ahhoz a vázhoz tartozik, amelyből kiindulva a nyelvünk működik.
241. § A nyelvet illetően az emberek összhangban vannak, ez nem a vélemények egyezése, hanem az életformáé.
242. § Nemcsak a definíciókban, hanem az ítéletekben is meg kell egyeznünk ahhoz, hogy a nyelv segítségével megértsük egymást. Azonos mérőeszközök → közel azonos mérési eredmények.

A „privát-nyelv”-argumentum

243. § Lehetnek emberek, akik csak monologikusan beszélnek. Ez összhangba hozható lenne a cselekedetekkel, megtanulható lenne. De azt a nyelvet, ami csak az egyének belső élményeire vonatkozik, más ember nem értheti meg.
244. § Az érzetek nevének jelentését úgy is tanulhatjuk, hogy az érzés természetes kifejeződése helyére egy szót állítunk.
245. § A nyelv hogyan tud a fájdalom és kinyilvánítása közé becsúszni?
246. § Én nem *tudom*, hogy fájdalmaim vannak, mert nem lehetnek kétségeim, szóval nekem fájdalmaim *vannak*, más meg tudhat róla.
247. § A
248. § A
249. § A hazugság nyelvjáték, amit meg kell tanulnunk.
250. § A kutyát nem lehet megtanítani, hogy színlelhessen, mert hiányzik hozzá a megfelelő környezet.
251. § A „nem tudom az ellenkezőjét elképzelni” nem tapasztalati, hanem grammatikai állítás. A „rúd hosszának” mi az ellentéte?
252. § „A testnek van kiterjedés.” Miért nem azt mondjuk, hogy értelmetlenség, a természetesen helyett?
253. § Amennyire értelme van azt mondani, hogy mindkettőnk fájdalma ugyanolyan, ugyanannyira lehetséges, hogy ugyanolyan fájdalmunk legyen.
254. § A
255. § A
256. § A nyelv, amely a belső élményeimet írja le, és csak én vagyok képes megérteni. Itt nem lehet, hogy a természetes megnyilvánulásokhoz kapcsolok egy szót, mert akkor nem privát. Ha nem volnának természetes megnyilvánulásai, neveket asszociálnék hozzá, és leírásban alkalmaznám őket.
257. § Ahhoz, hogy valaki nevet adjon annak, amit érzet, elő kell, hogy legyen készítve a nyelv grammatikája.
258. § É jelet asszociálok egy érzéshez, de honnan tudom, hogy helyesen használom következő alkalommal, nincs rá kritériumom.
259. § A privát nyelv szabályai, csak benyomások szabályokról a benyomás-mérlegen.
260. § Az É bejegyzésnek egyelőre nincs funkciója a naptárban.
261. § Az É egy érzet jele. A gond, hogy a jele, az érzet szavakat a közös nyelvjátékból vesszük.
262. § Hogyan határozza el az ember, hogy egy szót hogyan fog használni: kitalálja, vagy készen kapja?
263. § A
264. § Ha tudod, hogy a szó mit jelöl, akkor érted, ismered az alkalmazását.
265. § A képzeletbeli szótár a fordításhoz szubjektív, nem igazolja a helyességet, ehhez egy független helyre kell apellálni.
266. § A
267. § A híd képzeletbeli terhelése nem mérhető.
268. § Ha valaki önmagának adna privát szómagyarázatot, az olyan lenne, mintha a bal keze ajándékot adna a jobbnak.

269. § Viselkedéssbeli kritériumai vannak annak, hogy valaki ért vagy nem ért egy szót. A privát nyelv esetén szubjektív megértés van, a hangokat más nem érti, de én érteni látszom.
270. § A
271. § Aki a fájdalom szót mindig a fájdalmaival összhangban használja, de véletlenül, az nem érti, de használja a szót.
272. § A privát élményben az a lényeg, hogy sohase tudjuk, hogy a többieknek ugyanolyan érzetük van, mint nekünk. Lehet, hogy Föld lakosságának fel más piros érzettel rendelkezik, mint a többiek.
273. § Ez olyan mintha lenne egy rajtunk kívül álló közös piros, és mindenkinek egy saját pirosa.
274. § A
275. § Amikor az ég kékjéről beszélsz, nem feltételezed általában, hogy valami privátról beszélsz.
276. § A
277. § Egyáltalán hogy juthat eszünkbe, hogy szín szó a privát benyomást jelenti?
278. § A
279. § A
280. § A
281. § Nincs fájdalom fájdalomviselkedés nélkül.
282. § Ha a játék babának fáj valamije, ez a fájdalom szó másodlagos használata.
283. § Fájdalmai csak annak vannak, aki/ami ember módjára viselkedik.
284. § Az állatoknak is van, mert úgy viselkednek, mint akinek fáj.
285. § A
286. § A test az, ami fájdalmat érez? Nem a kéznek fáj, hanem nekem
287. § A
288. § Nem mondhatja azt valaki, hogy érti a fájdalom szó használatát, de nem tudja, hogy amit most érez az fájdalom-e, mert akkor nem érti mégse a használatot.
289. § Egy szót igazolás nélkül használni nem jogtalan használat. (Más nem érzi a fájdalmamat.)
290. § A
291. § A leírások szerszámok, amelyeknek különös alkalmazásokra szolgálnak (műszaki rajz).
292. § A
293. § Mindenkinek van egy saját bogara a skatulyájában (analógia a fájdalomra). Lehet, hogy mindenkinek más tárgy van a skatulyában, vagy semmire. Ha „tárgy-megjelölés” mintára konstruáljuk az érzetek grammatikáját, akkor a tárgy, mint irreleváns kihullik.
294. § A
295. § A
296. § A
297. § A
298. § A
299. § A
300. § A „neki fájdalmai vannak” szavakkal nem csak a fájdalomviselkedést szeretnénk a másinak tulajdonítani, hanem a fájdalmat is.
301. § A képzet nem kép, de egy kép megfelelhet neki.
302. § A
303. § A
304. § Nagy különbség van közöttük, hogy van-e fájdalomviselkedés vagy nincs, de ez nem jelenti azt, hogy a fájdalom semmi, de azt se, hogy valami. Csupán a grammatikából számúztuk, mert nem lehet állítani róla semmit.
305. § Nem a belső folyamat létét tagadjuk, hanem azt, hogy a képe segít helyes fogalmat alkotni az „emlékezet”-ről.
306. § Bennem most a ...ra emlékezés szellemi folyamata megy végbe. \approx Most ...ra emlékezem.
307. § Nem behaviorista, csak arról van szó, hogy a nyelvvel mit lehet kifejezni: szellemi folyamatokat, érzeteket nem.
308. § A
309. § De nem akarjuk tagadni a belső folyamatokat.
310. § A mások fájdalomviselkedésre adott reakciónk bizonyítják, hogy úgy gondoljuk, hogy tényleg fáj a másoknak.